

Franz Anton Brändl (1720-1782)

Schilderij 'Dood Wild'
Einde 18e eeuw
Olie op doek

Inv.nr. 1979.0091.00
Overdracht provincie Limburg, 1967

Voordracht op 8 november 2014 uitzonderlijk gegeven in
het blauwe salon van het abdissenkwartier in Herkenrode

Van 18e-eeuwse schilder Franz Anton Brändl zijn, althans voorlopig, maar een tweetal gesigneerde werken bekend. Een derde wordt aan hem toegeschreven. Deze drie schilderijen zijn het onderwerp van dit onderzoek.

Aangezien twee grote, getekende werken verwerkt zijn in een schouw in de voormalige Herkenrodeabdij bevinden, moeten we wat meer aandacht besteden aan deze locatie.

Over Franz Anton Brändl (ook Brandel, Brendel genoemd) is weinig geweten.

De heer Francis Becks, afstammeling van de schilder, deed grondig genealogisch onderzoek. We willen zijn familie danken omdat we dit werk mochten inkijken en de wetenschappelijk onderbouwde gegevens konden gebruiken.

1. Herkenrode in de tweede helft van de 18e eeuw

De tweede helft van de 18e eeuw was een periode van rust en relatieve welvaart in de abdij. In 1791 bezat de abdij 3100 landerijen. De opbrengsten hiervan bedroegen in 1791 96386 gulden. Hierdoor was Herkenrode de rijkste vrouwenabdij op het huidige Belgisch grondgebied. De monialen hadden een conflict met de oversten omdat ze de voorgeschreven kleding (wit habijt, zwarte kap) niet wilden dragen. De abdisen, dames van hogere adel, wilden tevens hun abdij aanpassen aan de nieuwe levensstijl!

Anne de Croÿ, markiezin van Warneck (1744-1772) liet enkele kleine verbouwingen uitvoeren maar besloot in 1768 de hele abdij te herbouwen. Ze engageerde daarvoor architect Laurent Benoit Dewez (1731-1812), de bouwmeester van Karel Alexander van Lotharingen. Zijn bureau maakte een nauwkeurige opmeting van de bestaande gebouwen, nu een belangrijke bron voor de toestand medio 18e eeuw. Hij kwam met het voorstel om alle bestaande gebouwen te vervangen door een nieuw complex in classicistische stijl.

Dewez ontwierp een totaal nieuw kloostertype dat - als een Escorial-rooster - heel de site zou overdekken. Kenmerkend voor zijn ideaalplan is de symmetrische aanleg binnen een rechthoek met de kerk als monumentaal centrum.

De bezoeker die langs de monumentale poort de erekoer betrad, zag een vorstelijke residentie met centraal de kerk, links het gastenverblijf, rechts het abdisenkwartier. De westgevel van het abdisengebouw geeft uit op een vierkante binnenkoer die de plaats inneemt van de kloosterhof. De oostzijde geeft uit op een Franse tuin. Het *quartier des dames* bevindt zich ten noorden van dit complex. De koordames beschikken over appartementjes of huisjes, al dan niet met een eigen tuintje. Aan de uiteinden bevinden zich links de infirmerie, rechts het novicengebouw.

Ondanks de schijnbaar radicale aanpak van Dewez, hield hij toch rekening met de ligging van het oude abdisenverblijf en de bestaande tuinaanleg. Daarenboven zou door de bouwfaserings het kloosterleven op de site normaal verdergaan: zolang de nieuwe kerk niet klaar was kon de oude verder gebruikt worden en ook de abdis en de koordames konden blijven wonen tot hun nieuwe verblijven klaar waren.

Van dit ambitieuze plan werd alleen de abdisenresidentie gerealiseerd .

Augustine van Hamme, barones van Grimbergen (1772-1790) had weer een andere visie. Zij ging te rade bij architect Barthélemy Digneffe uit Luik en liet hem nieuwe plannen tekenen voor de kerk en het klooster.

Centraal in het nieuwe concept stond een monumentale abdijkerk op een plan van een Grieks kruis, bekroond met een koepel. Links het abdissenkwartier, rechts de gastenverblijven, centraal de kerk: het perfecte evenwicht!

Iedere koordame zou beschikken over een appartement van maar liefst 4 vertrekken. Deze bevonden zich aan de achterzijde van het complex. Beide evenwaardige delen van de abdij hadden hun eigen erehof. De uiteinden van de 4 zijvleugels werden benadrukt door monumentale hoekpaviljoenen. Het kapittel van Herkenrode vond de plannen te ambitieus; zij werden daarom nooit uitgevoerd.

De beschikbare financiële middelen moesten voor andere dwingende doelen ingezet worden. De abdisen hadden immers lange tijd nagelaten de door de abdij beheerde parochies te onderhouden. Digneffe werd vervolgens eerst belast met de renovatie of nieuwbouw van de kerken van Kermt, Stevoort, Zonhoven, Hoepertingen en Kuringen. Overal koos de architect voor goedkope materialen en een sobere kostenbesparende aanpak. Desondanks volstonden de gewone inkomsten niet om de kosten te dekken. Daarom ging de abdis een lening aan van 100.000 gulden. Dit tot groot ongenoegen van enkele koordames. Ze liet ook een nieuwe pastorie in Stevoort bouwen, verkocht het refugiehuis aan de Kommel in Maastricht en kocht een nieuw in Luik.

Ondanks de druk van de adel, die in 1786 een nieuwe secularisatiepoging wilde doorzetten, bleef de abdis trouw aan de orde van Cîteaux. De Luikse en Franse revoluties verhinderden echter de vooropgestelde plannen.

Joséphine de Gondrecourt (1790-1796) werd de nieuwe abdis.

In 1793 bracht de Franse priester H.J. Lesage een bezoek aan Herkenrode en hij liet volgende beschrijving na:

L'abbaye d'Herkenrode n'était éloignée que de quatre lieues de mon domicile. J'en faisais commodément le voyage à pied dans un demi-jour. L'abbesse était française, née en Lorraine (de Gondrecourt); ses soeurs au nombre de 26 Dames et presque autant de converses étaient flamandes, allemandes ou liégeoises. Leur monastère était sur le pays de Liège à une lieue de la petite ville de Hasselt.

C'est un immense édifice, qui dans le bon temps des cloîtres a du contenir plus d'une centaine de religieuses, et les revenus en auraient fait subsister encore davantage, si des procès, des accidents et surtout une mauvaise administration n'eussent dérangé notablement le temporel de cette opulente maison.

L'enceinte en est très vaste: j'en parle d'après mes yeux, qui ont vu très exactement les dedans et les dehors. D'abord deux grandes cloîtres à la manière des chartreux, sur les côtés desquels sont distribuées les cellules au rez-de-chaussée, comme chez les solitaires. Chaque dame avait ainsi deux ou trois petites pièces, dans l'une desquelles est un foyer. Vous ne doutez pas que tout cela fut d'une propriété et d'une élégance achevée. D'un certain nombre, que j'ai eu la faculté de visiter.

.....

Chacune des dames avait attenante à sa demeure un joli petit jardin, que souvent traversait un petit ruisseau. Mais ce n'était pas là leur seule promenade. Elles pouvaient chaque jour pendant plusieurs heures prendre le frais dans une immense cour d'entrée plantée de tilleuls, et pour le faire dans les belles avenues, qui environnaient leur maison, elles n'avaient besoin que d'une permission, qui ne se refusait jamais. Leur église était en forme de croix,

vaste et antique. Leur coeur avait plus de cent stalles. La demeure de l'abbesse ainsi que ses jardins étaient renouvelés depuis peu d'années; et tout cela était vaste, bien décoré et parfaitement entretenu.

In 1794 maakten de Franse revolutionairen een einde aan de uitvoering van de bouwplannen: de monialen vluchtten naar het Duitse rijk en keerden midden 1795 reeds terug. Na de nationalisatie in 1796 probeerde ze een tijdlang de resterende goederen bijeen te houden. Ze kon echter niet verhinderen dat in 1802 definitief het doek viel over de abdij.

2. Het 18e-eeuwse abdissenverblijf

Drie abdisen hebben de geschiedenis van het gebouw bepaald: Anne de Croÿ, die aan architect Dewez in 1768 de opdracht gaf voor de bouw van het abdissenverblijf, Augustine Van Hamme die vooral op het interieur haar stempel drukte, en Josephine de Gondrecourt die de abdij en al haar gebouwen veilig doorheen de Franse Revolutie probeerde te loodsen.

3. De opdrachtgeefsters?

De abdij had uitgebreide archieven. In 1794 neemt Josephine de Gondrecourt een deel van de archieven mee naar Duitsland. Dit is het begin van de versplintering van het archief. Een deel werd door één van de rentmeesters meegenomen naar Sint-Truiden. Dit waren vooral oorkonden, cartularia, de atlas van Pieter Meysmans, de 18e-eeuwse pachtboeken. Deze zijn bewaard in Luik. De Fransen namen de bescheiden en eigendomstitels mee, nu bewaard in het Frans Archief te Maastricht. De rest werd als oud papier verkocht. Hierdoor zijn heel wat bronnen over opdrachten, contracten met de kunstenaars, opleveringen.... verloren gegaan en is het gissen wie wie welke opdracht gaf.

4. Het blauwe salon

4.1. Beschrijving

Het blauwe salon is een klassieke ruimte. Twee dubbele deuren verbinden het salon met de belendende ruimten links, rechts en met de gang; twee ramen kijken uit op het Engels park, in de 18e eeuw een Franse tuin. Tussen de twee deuren aan de noordzijde van het vertrek bevindt zich een marmeren schouw.

De muren zijn in panelen verdeeld, afgelijnd met vergulde moulures. De dieper liggende delen zijn donkerder gekleurd.

Boven elke eikenhouten dubbele deur is een sopraporta, een rechthoekig schilderij, bovenaan versierd met een gebeeldhouwde bloemenguirlande. De 6 schilderijtjes zijn eenvoudige trompe-l'oeils.

Het centrale paneel aan de noordzijde, boven de schouw, wordt ingenomen door een werk, gesigineerd door *A.F. Brändl. in: et pinxit*. Daarboven een paneeltje gevat in een ovalen lijst. Boven de zijpanelen telkens een tafereeltje in een rond kader.

De muur aan de zuidzijde is qua indeling het spiegelbeeld, evenwel zonder een groot schilderij.

De 6 sopraporta's:

1. Hier plaatst de schilder de toeschouwer op een fictieve kade, waar zich tegen de achtergrond van eenvoudige gebouwen en een mooie stadspoort, een drukke handelsactiviteit afspeelt. Goedgeklede heren onderhandelen er, arbeiders sjouwen met zakken en vaten. Op de voorgrond moet een stuntelig geschilderd gebouwtje de dieptewerking versterken.

2. Centraal is een strak aangelegd park afgebeeld met 4 evenwijdige bomenrijen. Vooraan in de brede middenpartij staat als blikvanger een torentje, een achttal figuurtjes, gekleed in 18e-eeuwse burgerkledij: heren met lange, uitgaande jas en witte kousen en een driesteek; de dames in robes à l'anglaise met daarover een korte kapmantel.

3. Hier zien we een rivier met 2 zeilboten, een driemaster en een éénmaster, op de voorgrond een kleine schuit. De schipper praat met een paar mensen op de rechteroever. In dit tafereel zorgt een brug, die verdere doorvaart verhindert, voor de dieptewerking. Op de achtergrond, een vaag geschilderd landschap.

4. Een ommuurde tuin, omzoomd met hoge cipressen, sluit nauw aan bij een kasteelachtig gebouw. Op de voorgrond een fontein. Wandelende burgers verlevendigen het tafereel.

5. Het hele tafereel wordt gedomineerd door een pi-vormig gebouw, van de straat afgesloten door een hekken. Mannen wandelen op de esplanade. Een statige karos staat op het punt de erekoer op te rijden!

6. Ook hier weer een handelstafereel op een kade. De schipper tracht een schuit te draaien nadat hij zijn lading heeft gelost. Op de achtergrond de rivier en een vaag landschap.

Besluit:

De zes tafereeltjes zijn fictieve scènes en zijn zuiver decoratief. De landschappen op de achtergrond zijn niet uitgewerkt. De gebouwen zijn sober en passen eerder in de sobere Duitse traditie dan de 18e-eeuwse Zuid-Nederlandse.

Ze zijn waarschijnlijk niet ter plaatse geschilderd. Ze missen nu, door een te hoge plaatsing, de dieptewerking en verfijning die de schilder beoogde.

Het jachttafereel:

Het schilderij boven de schouw is links onderaan door Brändl gesigneerd.: *F.A.Brandl in: et pinxit.*

Een kale boom, met enkel bovenaan wat bladeren, staat links over heel de hoogte van het schilderij. De toeschouwer ziet vier dode vogels (een spreeuw, 2 patrijzen en een watersnip) op de grond liggen (jachtprooi?) en een hond (Duitse staander?) op de voorgrond. Aan een dode tak van de boom hangt aan een touwtje, een dode vogel (blauwe reiger?). Een exotische vogel kijkt van op een hoge tak naar de prooi die door de hond bewaakt wordt. Naast de dode vogels liggen twee tondeldozen. Daarachter een bosschage en een door de avondzon roze gekleurde lucht.

Is dit gewoon een jachttafereel? Moet er een bepaalde symboliek gezocht worden achter de voorstelling van deze dieren? Heeft de schilder de dieren uitgekozen omwille van hun symbolische betekenis?

De blauwe reiger hangt dood aan een tak. Deze vogel staat voor meditatie, zwijzaamheid

en evenwicht. Is dit een verwijzing naar de abdis die een wereldse levenswijze en kleding claimt en berispingen van hoger hand naast zich neerlegt?

De jachthond op de voorgrond bewaakt de prooi. De hond staat voor gehoorzaamheid, trouw en waakzaamheid. Is dit een allusie op de toezichhoudende kerkelijke overheid?

De patrijs staat voor wellust, vrouwelijke energie en zelfstandigheid. De spreeuw voor sociale vaardigheden, groepsdiscipline, gezelligheid en innerlijke waardigheid. Vogels met deze kwaliteiten liggen dood op de grond. Een noodkreet van de koordames?

De kleine panelen in de ovale en ronde lijsten zijn niet gesigneerd. Ze stellen pastorale landschappen voor. Ze zijn nauwkeurig uitgewerkt en hebben een verfijnd kleurenpalet. Artistiek sluiten ze aan bij het schouwpaneel.

Bloemenkrans:

Het schilderij in de kamer op het eerste verdiep is eveneens gesigneerd door Brändl en stelt een traditionele bloemenguirlande voor. Rozen, anjers, tulpen, anemonen, lelies en duizendschoon worden aaneengeregen tot een tijdloze krans. Bloemen uit verschillende seizoenen omarmen een vaas in aardewerk. Onderaan bewaakt een hond vier dode vogels: een eend, een wintertaling en twee grutto's. Drie vruchten blinken in het licht.

Eigenaardig is wel dat de handtekening niet onderaan staat maar wel links boven het verhoog waar de vaas op staat.

Dood wild:

In de collectie van Het Stadsmus bevindt zich één doek getiteld: *Dood Wild*, einde 18e eeuw, olie op doek, 92,5 x 118,6 cm, ingekaderd 112,8 x 139 cm.

Het schilderij toont zes geschoten vogels en een haas, gepind tegen de witte achtergrond. Linksonder twee insecten, de grootste mogelijk een kleine vlinder of libelle. Het schilderij is dus een trompe-l'oeil en waarschijnlijk bedoeld als alternatieve jachttrofee of als voorstudie voor het schilderen van dieren.

Heeft de schilder dit gebruikt om de dode vogels op beide bovenbeschreven werken te schilderen?

Voorlopig zijn deze drie werken de enige die bewaard zijn van Franz Anton Brändl. Nóchans zijn er verwijzingen naar andere werken.

Abbé Daniels gaf een catalogus uit: 'Stad Hasselt - Gemeentelijk museum', geopend in 1909 met daarin volgende gegevens: 'Dood wild' één grote en zes kleine schilderijen.' Dit gemeentelijk Museum was van 1908 tot 1919 gehuisvest in een huurhuis op het Groenplein, rechts van het stadhuis.

Vermoedelijk is het werk van Het Stadsmus het grote werk en zijn de 6 andere verdwenen of althans niet bekend.

4.2. De restauratie

De conservatieploeg van de toenmalige Rijksdienst voor Monumenten en Landschappen (Marjan Buyle, Philip Schuermans, Bert Vonck en Jacques Merckx) kon op 1 mei 1977 aan de werkzaamheden in het blauwe salon beginnen. Door toedoen van G. De Dijn konden Maria Roznerska en Wieslawa Prypysc van de universiteit van Torun de ploeg versterken. Een paar vrijwilligers o.a. Jerzy Kepa, oud-student van Maria Roznerska, werkten mee.

Van 1 mei tot 4 juli 1977 hebben zij volgende werken uitgevoerd:

- het dichteren van de oude, meestal brede spleten rond deuren en ramen, langs plinten
- het reinigen van de muren en de muurschilderingen
- de restauratie van de muurschilderingen door Maria Roznerska. Zij retoucheerde alle panelen.

Maria Roznerska vermoedt dat hier 2 schilders aan het werk geweest zijn:

- De kleine ronde taferelen met knap uitgevoerde landschappen zijn waarschijnlijk van dezelfde hand als het jachttafereel op de schouw.
- De rechthoekige stadszichten tonen een grote bedrijvigheid van vele kleine personages. Zij zijn duidelijk door iemand anders geschilderd.

5. De schilders?

De schilderijen van dit salon dienden niet als kunstwerken an sich, ze bestaan bij de gratie van de hele interieuraankleding. Het zijn genretafereelen, gevat in een lijst, zoals het in de nieuwe 18e-eeuwse mode past. De beschilderingen van schoorsteenmantel, bovendeuren (sopraportae), panelen zijn genretafereelen zonder veel inhoud: frivole landelijke scènes, stadszichten, bloemdecoraties, jachttafereelen... Ze zijn niet altijd gesigneerd en werden soms verplaatst!

Franz Anton Brändl (Praag 1720 - Hasselt 1782) is de schilder van de eerste groep: het schouwpaneel en de kleine ronde taferelen.

Over Brändl is relatief weinig geweten.

1. Franz Anton Brändl (Praag 1720 - Hasselt 1782)

Onze schilder is een afstammeling van Petr Brändl, een vooraanstaand Boheems barok-kunstschilder. Hij werd geboren in Praag in 1668 als jongste van 6 kinderen. Hij genoot een gedegen opleiding bij de Jezuïten in Praag en bij bekende kunstenaars (o.a. bij Christian Schröder, Halbax, Scretas). In 1693 huwde hij Alena Kloss, een dochter van de overleden schilder Johan Kloss. Samen hadden ze 3 kinderen (zoon Maximilian, dochter Marianne) tussen 1794 en 1798. Na zeven jaar huwelijk zal hij zijn vrouw en kinderen achterlaten en weigeren - ondanks zijn relatieve welstand - alimentatie te betalen. In 1694 wordt hij opgenomen in de schildersgilde van de Altstadt.

Hij voert opdrachten uit voor vooraanstaande edelen (o.a. Sporck. Hij was een bevorderaar en hervormer van de jacht en sticht de jachtorde van Sint-Hubertus), altaarstukken in kerken en kloosters. Vanaf 1725 werkt hij vaak samen met zijn zoon Maximilian Ignàc. Hij overlijdt in Kutna Hora, totaal verarmd maar krijgt er een uitzonderlijk plechtige begrafenis.

Lange tijd aanzag men deze man als de vader van Franz Anton.

Toch is er een probleem: Anton (°1720) kan niet het derde kind zijn uit zijn huwelijk met Alena Kloss aangezien hij zijn vrouw reeds in 1700 verlaten heeft.

Ofwel ontbreekt er een generatie en is hij misschien de zoon van Maximilian Ignàz die op 5 mei 1716 in Praag in het huwelijk trad? Ofwel bezwangerde Petr een vrouw - mogelijk gezien zijn liederlijke levenswandel, hij aanbad immers Venus en Bacchus - en erkende hij het kind?

Alleen de geboorteakte of het doopregister kunnen hierop uitsluitel geven.

Franz Anton Brändl werd geboren in Praag in 1720.

De oudste documenten, die we over hem bezitten, vond Fr. Becks in een kist op de zolder van zijn ouderlijk huis. Per toeval vond hij het springslot van de dubbele bodem: naast een paar gouden en zilveren munten zaten daarin twee documenten.

Het eerste is opgemaakt in Frankfurt am Main op 15 augustus 1746. Carl, vrijheer van Strozy, erkent hierin dat Frantz Brandl zich trouw, eerlijk en oprecht gedroeg in de vrije Kompanie als huzaar. Het is hem toegelaten hem onderdak te verlenen en vrije doorgang te verschaffen om zich huiswaarts te begeven of gelijk welk ander oord naar keuze.

Het tweede is opgesteld in het hoofdkwartier in Aken op 19 november 1746 en afgeleverd door dezelfde Carl, Vrijheer van Strozy, Majoor. Hij schrijft: *De hierna vernoemde, drager dezes, Frantz Brandl, geboren te Praag in Bohemen, kunstschilder van beroep, die bij mij, gewezen keizerlijke koninklijke vrije Kompanie als huzaar twee jaar lang, eerlijk en oprecht heeft gediend, heeft zich gedurende die tijd op elk commando, veldwacht en schermutseling derwijze gedragen dat hij bij iedereen een zeldzame tevredenheid heeft nagelaten. Op zijn verzoek om eervolle vrijstelling ben ik dan ook ingegaan op de aanbeveling van zijn officieren. Te dien einde heb ik eigenhandig deze oorkonde ondertekend en van mijn zegel voorzien.'*

Op 7 januari 1748 huwt hij te Hasselt Susanna Charlotte CAMELIN, dochter van Claudius Franciscus. De getuigen waren Christophorus Wilhelmus Camelin en Lambertus Florens, cum dispensatio in 3 bannis.

Ze hebben samen 4 kinderen:

- Claudius Franciscus °06-10-1748, peter Claudius Franciscus Camelin, grootvader langs moederszijde.
- Christophorus Wilhelmus °16-10-1753, peter Christophorus Wilhelmus, waarschijnlijk grootoom langs moederszijde
- Anna Gertrudis °03-04-1756 peter onbekend
- Alexander °25-08-1758 peter onbekend

Op 22 Mey 1749 verwerft hij het poorterschap van Hasselt:

De HH. Borgers Gesworen ende Raedt vermits dat Francis Brandel geboortigh van Praegh, hoofdstadt van Bohemen, in deze stadt met een borgersdochter getrouwt is, en considereren sijne Conste van schilderen, vergunnen daarom aen den selven het borgerschap en smedenambacht deser stadt.

Het smedenambacht was het meest elitaire in de stad, notabelen maakten er deel van uit. Hasselt had zoals grote steden (vb. Antwerpen) geen Sint-Lucasgilde.

Op 24-08-1763 is Brändl opgeroepen als getuige in een proces tegen Barbara, de echtgenote van Willem van Venckenroye, die ervan beticht werd de minnares van haar man te hebben verwond. Op alle vragen gesteld aan F.A. Brändl over hetgeen hij eventueel zou hebben gezien, heeft hij ontkennend geantwoord.

Op 02-02-1769 huwt hij een tweede maal. *'Franciscus Antonius Brandel et Gertrudis Schouterden, testibus Martino Springel et Anna Maria Vandevenne.'* Samen hadden zij geen kinderen.

Op '2 martij 1782 obiit Franciscus Anthonius Brandel, maritus Elisabethae Schouterden, pauper pragensis'.

Zijn oudste zoon, Claudius Franciscus Brändl (1748-1811) huwt met Maria Josephina Prijs. Hun zoon, Antonius Michael Brendel kocht op 07-11-1826 van zijn broer Laurens Joseph Brendel, koordendraaier, een moestuin, groot 3 roeden, 27 ellen, gelegen te Hasselt buiten de Kuringerpoort.

Zo komt de Brendelsteeg, een straatje dat uitgeeft op de huidige de Schiervellaan, waarschijnlijk aan haar naam.

Von Fräulein Josefine Größling
Profession in Mastrich, welche bey
gehobten Kaiserlich Königl. Compagny
de Housseaux bey Jafa lang bey
bey dem aufrichtig gedient, und
sich während dieser Zeit auf allen
Comando, Soldatweyten und Defen-
sitionen, in geschulten Soldaten, und
ein Jahr in Passauer Forten
davor getragen, auf wegen dessen mich
im Jahr 1745 abgesetzt, jedoch
weshalb ich mich auf Passau, und
aller dort Officiell wegen seiner
Freiheit haben beyten Major an R.,
Comandireur erkundt, dessen ich
mich sehr danklich untergeschribt,
und mich sehr sehr beglückwünscht
Sich Haupt Quaschschelken.
Den 19ten Novemb 1746

 Carl Joh. Strosij
Littuanischer
Major

2. Martin Aubée (Luik 1729 - Parijs 1806)

In het restauratieverslag schrijft J. Kepa dat de kleine rechthoekige taferelen, boven de 6 deuren van het salon, waarschijnlijk van de hand zijn van Martin Aubée. Zekerheid bestaat hierover echter niet.

Over deze schilder zijn we beter geïnformeerd. Hij studeerde in Luik en Parijs. Hij ging in de leer bij Jean Baptist Coclers (1692-1772), maar deze kon van hem geen groot schilder maken. Hij formuleerde het aldus: *“Ne réussit pas de faire de Martin un peintre de grande envergure! Aubée se mit donc à peindre à Paris des pastorales et des petites scènes de genre dans lesquelles il cherchait de mettre de l’esprit, mais ou généralement il n’aboutissait qu’ à être trivial.* De compositie van zijn schilderijtjes is traditioneel, met een opvallend repoussoir (een element op de voorgrond dat de aandacht trekt en de dieptewerking versterkt) omdat vaak exact perspectief ontbreekt!

De schilder was op het einde van de 18e eeuw in deze regio actief.

Hij schilderde in 1765 de boodschap aan Maria bewaard in de Virga Jesse basiliek en werkte o.a. in het kasteel van Stevoort (de Chinese zaal), in het kasteel van Hoepertingen (vaas met bloemen), de abdij van Mariënlof van Colen (Odiliacyclus), de kruisweg van de Minderbroederskerk in Tongeren, (nu in Jesseren), 2 wandschilderijen in de kerk van Jesseren. Aubée maakte ook 2 schilderijen voor de pastorie van Jesseren.

L. Moors schrijft hierover: *“Uit 1768 en 1769 dateren de grote wandschilderingen in opdracht van de Abdis van Herkenrode. Deze werken sierden eens de grote pastoriezaal en stellen Jezus de wonderdoener in 7 taferelen voor. Deze wandschilderingen liepen ernstige schade op tijdens WO I. Door toedoen van pastoor Van Heyst werden ze in 1934 gerestaureerd door C. Leeghenhoek. Deze twee schilderijen bevinden zich in de eetzaal van de abdij Mariënlof in Colen. Ze zijn in niet al te goede staat en niet van de beste van zijn hand.”*

In 1777 wordt hij leraar aan de opgerichte academie van Luik, maar krijgt er in 1784 zijn ontslag. Nadien zien we dat zijn schilderijen vaak prijzen zijn bij lotingen. Was Aubée toen bijzonder productief? Was het een middel om van zijn schilderijen af te geraken? Kende hij weinig succes? Kort nadien wijkt hij met zijn familie uit naar Parijs, waar hij als restaurateur werkt. Hij overlijdt er in 1804.

Chronologie: de abdis en de kunstenaars:

1744 - Anne de Croÿ abdis.

1747 - Brändl poorter in Hasselt.

1765 - Aubée schildert Boodschap van de Virga Jesse basiliek in Hasselt.

1768 - Dewez begon met de opmetingen van de bestaande gebouwen.

1769 - Aubée verbannen uit Luik, werkt in Colen.

1768 - 69: abdis van Herkenrode bestelt Aubée schilderijen pastorie Jesseren.

1771 - waarschijnlijk aanvang van de werken aan de nieuwe abdij.

1772 - overlijden van Anne de Croÿ.

1772 - aantreden van Augustine Van Hamme.

1772 - opdracht aan Digneffe om een nieuw project te ontwikkelen.

1777 - Aubée leraar aan de academie in Luik.

1782 - Brändl overlijdt in Hasselt.

1784 - Aubée ontslagen in Luik, schilderijen prijs in loterijen.

1790 - overlijden van Augustine Van Hamme.

1790 - aantreden van Josephine de Gondrecourt.

1794 - de koordames vertrekken naar Duitsland.

Besluit

1. Als de schilderijen gemaakt zijn voor de nieuwe abdissenresidentie van Herkenrode, moet hij de opdracht gekregen hebben van Augustine Van Hamme, waarschijnlijk na 1775.
2. Werd Brändl eerst aangezocht om het hele salon te decoreren? Waren alleen de schouwmantel en de ronde panelen klaar toen Brändl in 1782 stierf?
3. Het is mogelijk dat de vierkante panelen geschilderd zijn door Aubée. Hij was zeker werkzaam op dat tijdstip in de streek en hij had al een opdracht gekregen van de abdis van Herkenrode: de 7 wonderen van Jezus, nu bewaard in de eetzaal van de abdij van Mariënlof. De sopra-portas behoren dan niet tot zijn beste werken. Misschien waren het wel aanwinsten van een loterij? Zo kon de abdis, die duidelijk een beleid van besparingen voerde, haar privékamer op een voordelige wijze afwerken.

Voetnoten

1. Monasterium Herkenrode 1, 2008, pp151-152.
2. T.GERITS, *Limburgse vrouwenkloosters (1794-1795)*, in Limburg 1962
3. M.VAN DER EYCKEN, *Inventaris van het archief van de Cisterciënzerinnen van Herkenrode*, pp.21-22.
4. J.HALL, *Iconografisch handboek*, Leiden 1990
5. omschrijving van de collectieregistratie
6. °1694, huwt M.B. uit Praag op 5 mei 1716.
7. J.NEUMANN, *Petr Brändl 1668-1735*, Praag 1968 pp 182-205.
8. P.TOMAN, *Nieuwe encyclopedie van de beeldende kunst*, Praag 1947,p88.
9. de documenten zijn in bezit van de familie Becks en staan in kopie en transcriptie in de onuitgegeven genealogie van de familie Becks - Brendel.
10. Strafrechterlijk register 1745-1795.
11. HELBIG,Aubée in Bibliographie nationale,1901, kol 51-52
12. Inventarisnummer 025.329
13. L.MOORS, *Martin Aubée, schilder in het land van Loon*, 1996, pp 41-42
14. Jesseren was van 1258 geïncorporeerd in de abdij. De abdis had patronaatsrecht.

tekst: Marleen MARTENS, medewerker Interregproject 'Onthaasten stilte- en bezinningsplekken in beeld'
foto's: Annemie America, Marleen Martens
Copyright: Het Stadsmus
Guido Gezellestraat 2, B-3500 Hasselt
tel. 011-23 98 90 fax 011-26 23 98 e-mail hetstadsmus@hasselt.be

Overzicht Kunst in de Kijker 2000-2005: (nog steeds te verkrijgen aan de museumbalie!)

2000: **90.** Schilderij "Portret van Dr. L. Willems" (1822-1907), 1878, Godfried Guffens (1823-1901); **91.** Maquette tweedekker Farman Type III, 1985; **92.** Zespuntige "Ster" van de Roode Roos, 1627; **93.** Litho "Gezicht op de Leopoldplaats", ca. 1860, C. J. Hoolans; **94.** "Analematische zonnwijzer" in de museumtuin, 2000; **95.** Portret van Ridder Guillaume de Corswarem (1799-1884); **96.** Pastel "Portret van mevrouw Leynen (1842-1920)", 1919, G.J. Wallaert (1889-1954); **97.** Keramieken sierschotel "Irissen", ca. 1896-1905. **98.** Banier "Société Royale de Musique et de Rhétorique", 1858.

2001: **99.** Hasselts zilver: aanwinsten 1996-2000; **100.** Schilderij "Stadspanorama van Hasselt", 1915, Jos. Damien (1879-1973); **101.** Uithangteken "Tabakskarot"; **102.** Karikatuurtekeningen "10 Hasseltse figuren", Stef Vanstiphout (1931-1995). **103.** Sporttrofeeën 11e Linieregiment: "Coupe du Roi Albert" & "Coupe Prince Léopold" (2); **104.** Affiche "Ville de Hasselt, 1882, programme des fêtes qui auront lieu à l'occasion de la kermesse...", 1882; **105.** Staande klok met uurwerk, 1761, Joannes Augustinus (ca. 1735-1790), Hasselt; **106.** Schilderij "Overhandiging van het vrijheidscharter door Graaf Arnold IV van Loon aan de stad Hasselt", 1846, Godfried Guffens (1823-1901); **107.** Affiche "KEMPO - bronnen en limonaden", Druk. E. Roose, Hasselt.

2002: **108.** Zes wandkleden over "Het Sacrament van Mirakel van Herkenrode", 1917, Jos. Damien (1879-1973); **109.** Portretten van de vier abdissen van Herkenrode: "Twee eeuwen, twee werelden"; **110.** Restauratieverslag "Rederijkerskraag De Roode Roos"; **111.** Keramische vaas "Ros Beiaard en de Vier Heemskinderen", Simonne Reynders (1924); **112.** Keramische vaas in lusterglazuur, Céramiques Décoratives de Hasselt (1895-1954); **113.** Ontwerptekening tegelpaneel 'Tuin met vrouw'; **114.** Jaarkalender Ceysens-Roose, 1912; **115.** Affiche 'Landbouwdagen 1900'; **116.** Schilderij 'Vlaggen', Jac. Leduc (°1921);

2003: **117.** Sculptuur 'Icarus', Robert Vandereycken (°1933); **118.** Het Hasseltse muzikaal verleden van 1910-1960; 2 luxepartituren, Albert Lefebvre (1886-1953); **119.** Affiche "Langemansbier", P. Bamps (1862-1932), M. Ceysens (1833-1927) en F. Roose (1843-1913); **120.** Vloertegels van de Herkenrodeabdij, 2 tegelpanelen en majolicategels; **121.** kopergravure 'Exlibris familie Weytens'; **122.** Schilderij 'Gordon-Bennet', 1924, Paul Hermans (1898-1972); **123.** Henri Van Straten (1892-?), lino's en litho's; **124.** Schilderijen 'Geboortehuis' & 'Gezicht op Romboutstoren van Mechelen', Guillaume Ballewijns (1875-1944); **125.** Uithangteken 'In Sint-Lambertus', 1801;

2004: **126.** De kraag van de Hasseltse boogschutters; **127.** Schilderij 'Grote Capucienenstraat', Clement Van Campenhout (1921-1997), 1961; **128.** Prent 'Gezicht op de Boulevard met links de gevangenis', Charles Jooseph Hoolans (1814-?); **129.** Offerandeschotel met in reliëf 7 (keizers)hoofden, 17e eeuw; **130.** Affiche van het eerste Nederlands Eucharistisch Congres, Hasselt, 1904, Leo Jaminé (1854-1921); **131.** Zes schilderijen uit de cyclus van het H. Sacrament van Mirakel bewaard in Herkenrode; **132.** Alambiek afkomstig uit Staatlaboratorium in Guffenslaan in Hasselt, E. Adnet, Parijs; **133.** Gedenkpenning "150 jaar Koninklijk Atheneum Hasselt", Luc Verlee (°1939), 1994, 1994; **134.** Schilderij 'Hubert Leijnen (1909-1997), hoofdredacteur van HBvL van 1929 tot 1976', Eugène Polus, 1951.

2005: **135.** Ontwerptekening voor tegelpaneel 'Tuin met pauw en zwaan', Manufacture de Céramiques Décoratives de Hasselt (1895-1954); **136.** Beeld van de Roode Roos; uitgave in beperkte oplage t.g.v. inhuldiging monument op de Schiervellaan Hasselt, Gerard Moonen (° 1953).

Overzicht Kunst en Erfgoed in de Kijker: (eveneens te verkrijgen aan de museumbalie)

2005: 1. De archeologische vondsten van Herkenrode in Het Stadsmus.

2006: 2. Jos. Damiens wandschilderingen voor het gouvernement te Hasselt (1908-1910); 3. De Kiosk en het muziekleven in Hasselt in de 19e eeuw; 4. De kapel van Spalbeek, 5. De handboog: van verdedigingswapen tot Olympische discipline; 6. Menukaarten.

2007: 7. Stad in groei. Hasselt in de 19e eeuw; 8. De oorsprong van onze kapellen; 9. Een Hasselts bedevaartvaantje uit de 17e eeuw; 10. Processievaandel van de Hasseltse Broederschap van het Heilig Sacrament.

2008: 11. Ets 'Het Offer', Jan Toorop (1858-1928); 12. Vaas in lusterglazuur, Manufacture de Céramiques Décoratives de Hasselt (1895-1954); 13. 2 zilveren kandelaars, resultaten van een onderzoek; 14. Handschrift van de Roode Roos 18de-19de eeuw; 15. Spaanse toreadors, Romeinse ruïnes en kamelen aan de oevers van de Zwarte Zee. De exotische reizen van een Hasseltse burger tijdens de Belle Epoque.

2009: 16. Thomas Morren schildert de familie Van Elsrack.; 17. Een zeldzame skeletklok van Joannes Michael Gaspard Geraets (1791-1859); 18. Geen KEIK verschenen!; 19. Archeologische opgravingen van het bonnefantenklooster in Hasselt; 20. Pierre Cox (1915-1974) en het hellenisme.

2010: 21. 1910: tsaar Ferdinand van Bulgarije vliegt boven Kiewit; 22. De zuidkant van de Grote Markt; 23. De Virga Jesse in Het Stadsmus: iconografie & cultusrelicten; 24. De Heecrabbers, kroniek van een kunstkring; 25. De collectie van Pasquasy, devotie- en doodsprentjes; 26. De kunst van het monumentale bouwen en het achteloos vernielen.

2011: 27. Medailles, De Koloniale Dagen, 1952; 28. Hasselt aan zee. Een eeuw marineschilderkunst; 29. Tot hier en terug. Burentwisten tussen Hasselt en Zonhoven; 30. Hasselt in de middeleeuwen.

2012: 31. Alaaf! De heropleving van de carnavalstraditie in Hasselt met speciale aandacht voor de jaren 1950; 32. Dame met lorgnet, Godfried Guffens (1823-1901); 33. Waterhuishouding in Hasselt; 34. Campendeck; 35. Dialoog met de ruimte.

2013: 36. De bonnefantenkerk en de graflegging; 37. De uurwerkstad Hasselt; 38. Royal Nord in Hasselt; 39. De Hasseltse septemberkermis in 1896; 40. Muziek! Het College van Sint-Cecilia van Hasselt 1670-ca. 1830.

2014: 41. Hasseltse bands 1945-2000; 42. Een tinnen bord uit het Hasseltse Augustijnenklooster; 43. 50 jaar Luminé Image Art; 44. Hedwig Pauwels.
